

Каримова Кундузхан Усоновнанын «Өспүрүмдөрдүн деликвенттүү жүрүм-туруму: социологиялык талдоо» темасында 22.00.04 - социалдык түзүлүш, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине расмий оппонент социология илимдеринин кандидаты, доцент Жоомартова Элиза Жоомартовнанын

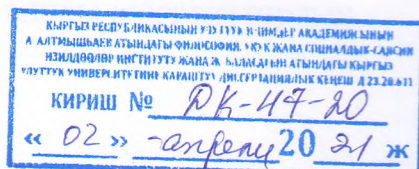
СЫН-ПИКИРИ

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий, жалпы мамлекеттик программалар (практиканын жана илимдин, техниканын өнүгүү таламдары) менен байланыштуулугу.

Коомдун баардык тармактарындагы өзгөрүүлөр экономикада, саясатта жана социалдык-маданий чөйрөдө жаңы көз караштарды жана мамилелерди жаратууда. Диссертант белгилегендей, азыркы коомдо өспүрүм курактагы балдардын жүрүм-турумуна ар кандай факторлордун тицизген таасиринен улам деликвенттик кубулуштарга дуушар болгондордун саны өсүүдө.

Каримова Кундузхан белгилегендей, парадоксалдуу кырдаал түзүлдү, жаш өспүрүмдөргө тарбия берүүнүн ар кандай талаптары коомдо чыңалууну жаратып, акыркы маселе катарында калды. Нормадан тышкаркы жүрүм-турумдар жаш өспүрүмдөрдү девианттык жолго салууда, ага массалык маалымат каражаттарынын, үй-бүлөнүн, мектептин жана жалпы коомдук институттардын тийгизген таасири чоң. Ошол себептен, тандалып алынган тема замандын талабына жооп берет жана актуалдуулугунда күмөн жок.

Өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулук, азыркы коомдун эң коркунучтуу жана көйгөйлүү маселеси. Акыркы мезгилде жаштар арасындагы кылмыштуулук барган сайын, улам кооптуу жана коркунучтуу болгондуктан, социологиялык изилдөө жүргүзүлгөнү илимге чоң жаңылык. Өспүрүмдөрдүн нормадан сырткары, коомго жат болгон жүрүм-турум тартиби баарыбызды тынчсыздындырат. Алар өздөрүнүн девианттык жүрүм-туруму жөнүндө ойлоп да койушпайт жана аны норма деп эсептешет.

2. Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун талаптарынын чегиндеги илимий натыйжалары.

Каримова Кундузхан Усоновнанын диссертациялык ишинде өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумун изилдөө үчүн маанилүү методологиялык илимий негиздеги төмөнкү натыйжалар алынган.

Натыйжа 1. Кыргызстанда социалдык-экономикалык кырдаалга байланыштуу өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумга түрткү берген факторлорго илимий талдоого жүргүзгөн.

Натыйжа 2. Жашы жетпегендердин арасында деликвенттик жүрүм-турумду алдын алуу боюнча социалдык институттардын оорду илимий изилдөөгө алган.

Натыйжа 3. Өспүрүмдөр арасында деликвенттик жана девианттык жүрүм-турум маселеси боюнча социологиялык изилдөөнүн негизинде илимий аныктоолор ачылып берилген.

Натыйжа 4. Өспүрүмдөрдү адаптациялоо жана дезадаптациялоо процессиндеги көйгөйлөр аныкталды.

Натыйжа 5. Коомдо өспүрүмдөрдүн социалдашуу процессиндеги кыйынчылыктары жана балдарды тарбиялоодогу ыкмалар каралды.

Натыйжа 6. Өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумдарын алдын алуу боюнча иш чараларды көрүү жана келечек багыттары иштелип чыккан.

3. Диссертациядагы алынган илимий жаңылыктардын, корутундулардын негиздүүлүгү жана дааналыгы.

Бул диссертацияда илимий социологиялык деңгээлде кыргыз коомундагы өспүрүмдөрдүн жүрүм-турумдары талданган, ааламдаштыруу шартында анын себептери, карама-каршылыктары аныкталган. Бул болсо социология илими үчүн киргизилген чоң жаңылык.

Илимий жаңылыктардын биринчиси, диссертанттын белгилөөсү боюнча, деликвенттик жүрүм-турумдагы өспүрүмдөрдүн санынын көбөйүшүнүн алдын алуу боюнча чараларды көрүү мамлекеттик стратегиялык көз карашты өзгөртүү менен коштолушу керек. Себеби, ички жана тышкы мигранттардын,

жаш үй-бүлөлөргө коом жана мамлекет тарабынан катуу көзөмөлгө алуу, үй-бүлө институтун бекемдөө боюнча массалык маалымат каражаттары аркылуу пропагандаларды жүргүзүү, энелерди баладан ажыратпоо мыйзамдарын иштеп чыгуу керектигин аныктаган.

Экинчиси, негизги милдет - укук бузуу көрүнүштөрүнүн алдын алуу жана келип чыккан жагымсыз кесепеттерди жоюу. Кылмыштуулуктун алдын алуу ар тараптуу болушу керек, бардык профилактика субъекттеринин иш-аракеттерин координациялоо зарыл. Өспүрүмдү кылмыш жасагандыгы үчүн жазалоо үчүн санкцияларды кабыл алууда коомчулуктун ролу күчөтүлүшү керектигин аныктаган.

Үчүнчүсү, жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулуктун алдын алуунун социалдык механизм карап чыгып, алдын алуу боюнча инспекторлордун ишин координациялоонун зарылдыгын белгилей кетүү керек; өспүрүмдөр менен иштөөчү профилактикалык иш-аракеттердин инспекторлорду туура кадрлар менен камсыз кылуу; жашы жете элек кылмышкерге таасир этүү чараларын кеңейтүү; республикалык жана аймактык деңгээлде кылмыштуулуктун алдын алуу программаларын түзүү; тийиштүү программалар үчүн жетиштүү каржылоону камсыз кылуу маселесин көтөрдү.

Төртүнчү, азыркы учурда биздин өлкө жашы жете элек өспүрүмдөрдүн девиациясынын жогорку динамикасына туш болгонун эске алып, деликвенттик жүрүм-турумдун алдын алууда чет элдик тажрыйбаны эске алуу керек, буга чейин өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумун жеңүү боюнча конкреттүү өнүгүүлөр камтылган. Өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумунун алдын алуу алкагында коомдук уюмдардын активдүүлүгүн жогорулатуу керек. Жашы жете электердин деликвенттик жүрүм-турумун жеңүү үчүн жалпы жарандык коомдун катышуусу зарыл.

Мына ушулардын баардыгы менен баамдоом боюнча Кыргыз социологиясына диссертанттын кошкон чоң салымы деп эсептейм дагы, автор социология илиминин кандидатына татыктуу.

4. Диссертациялык иштеги ар бир илимий натыйжанын (жобонун), жыйынтыктардын жана корутундулардын жаңылык деңгээли.

Натыйжа 1. Жаңы, анткени социологияда буга чейин кыргыз тилинде «өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-туруму» түшүнүгүнүн маңызы, анын негизги илимий түшүнүктөрү, ага болгон негизги илимий мамилелер жана концепциялар талданган эмес.

Натыйжа 2. Жаңы, себеби биринчи жолу девианттык жүрүм-турумдагы өспүрүмдөргө социалдык институттардын тийгизген таасири талдоого алынган.

Натыйжа 3. Кандайдыр бир деңгээлде жаңы, анткени өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумун алдын алуу боюнча тоскоол кыла турган негизги факторлор каралган.

Натыйжа 4. Жаңы, автордук социологиялык изилдөөлөрдүн жаңы эмпирикалык, статистикалык материалдардын негизинде өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумуна түрткү болгон себептер көрсөтүлгөн.

Натыйжа 5. Жарым-жартылай жаңы, анткени өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумун аныктоо үчүн келечектүү багыттар иштелип чыккан.

5. Диссертациядагы агынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо.

К.У. Каримованын диссертациялык эмгегиндеги өспүрүмдөрдүн деликвенттик жүрүм-турумун комплекстүү изилденген чыккан изилдөө болуп саналат.

Девианттык жана делинквенттик жүрүм-турум - бул социалдашуунун негизи болгон социалдык калыптарга туура келбеген иш-аракеттердин түрлөрү. Жалпы мааниде алганда, делинквенттик деп мыйзамсыз иш-аракеттерди жасоону билдирет, ал эми четтөө(девианттык) - бул жазылбаган социалдык ченемдерден чыккан аракеттер. Жазуу жүзүндөгү ченемдер укуктук мыйзамдардагы расмий бекитилген ченемдер. Жазылбаган ченемдер

- бул каада-салттар, каада-салттар жана этикет менен бекитилген, расмий эмес иш-аракет эрежелери.

Ушул көйгөйлөрдү чечүү үчүн диссертант Каримова К.У. өткөөл мезгилдеги тобокел топторуна кирген өспүрүмдөрдүн топторун ачып көрсөтүп жана илимий сунуштарды иштеп чыгуу менен диссертациялык эмгек толугу менен максатына жетти десек болот.

Диссертациялык эмгектин натыйжаларынын биримдиги биринчилерден болуп изилденген эмгек десек жанылышпайбыз.

6. Изилдөөчүнүн алган натыйжаларынын тиешелүү актуалдуу маселелерди, теориялык жана колдонмо милдеттерди чечүүгө багытталышы.

Автор тарабынан 2020-жылы социологиялык изилдөө жүргүзгөн. Бул изилдөө социологиянын сандык жана сапаттык ыкмаларын колдонууну талаптандырды. Алсак, документтерди анализдөө, статистикалык маалыматтар, тема боюнча чагылдырылган илимий эмгектер талданды. Кокустук ыкма менен 400 респондент он-лайн (интернет аркылуу-google forme программасы) тарабынан сурамжыланды. Практика жүзүндө кокустук ыкма аркылуу сурамжылоо жүргүзүүдө 400 респондент репрезентативдүүлүктү тастыктайт, себеби тандаманын бирден бир ишенимдүү түрү экени далилденген. Он-лайн сурамжылоого 14 жаштан 17 жашка чейинки өспүрүмдөр кирген.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана жыйынтыктарынын жарыялануусун ырастоо.

Диссертациялык иштин негизги жоболору, натыйжалары алдынкы илимий журналдарда басылып чыккан илимий макалалар, диссертациялык эмгектин темасына айкалышат жана изилдөөнүн жыйынтыктарынын талаптагыдай апробацияланганын тастыктайт. Диссертациянын негизги жоболору жана жыйынтыктары 2015-жылдан тартып илимий эмгектерде чагылдырылган, анын ичинен 5 чет элдик басылмаларда жарыяланган. Диссертациянын

